

невизначеності та водночас бути активним суб'єктом відбудови, інноваційного розвитку та європейської інтеграції України.

Література

1. Проекти та програми. URL: https://lntu.edu.ua/uk/diyalnist/mizhnarodna/prohramy-ta-proekty?utm_source=chatgpt.com
2. НТУ отримав Сертифікат подяки за участь у міжнародній ініціативі Twinning Ukraine. URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/lntu-otrymav-sertyfikat-podyaky-za-uchast-u-mizhnarodniy-initsiatyvi-twinning-ukraine?utm_source=chatgpt.com
3. AMPLE LUTSK. URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/v-lntu-vidbuvsya-info-day-proyektu-ample-lutsk?utm_source=chatgpt.com

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-651-8-49>

ГУМАНІТАРНО-АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ОСМИСЛЕННЯ ЗАСАД СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Матвійчук Андрій Васильович

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри правових природоохоронних дисциплін,
Національний університет водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Відповідно до «Концепції забезпечення національної системи стійкості», яка була затверджена указом Президента України від 27 вересня 2021 року, національна стійкість визначена як «здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій» [1]. Водночас, автори Концепції на тлі усвідомлення значення національної стійкості відверто констатували, що її забезпечення є відкритим і проблемним питанням, зокрема через відсутність «єдиних принципів, процесів і механізмів забезпечення національної стійкості», а також неналежного «законодавчого, інституційного, методологічного забезпечення функціонування національної системи стійкості» [1]. Додамо, що означена ситуація характерна і для національної освіти. При цьому драматизм відповідного

стану речей з особливою очевидністю проявила російсько-українська війна. Відтак не дивно, що тема стійкості освіти, зокрема в умовах воєнного стану, нині є актуальним предметом наукової уваги.

Важливо наголосити, що феномен стійкості, зважаючи на його складність й багатогранність, потребує різних науково-методологічних підходів для свого осмислення, зокрема доречні інституційно-функціональний, ризик-орієнтований, нормативно-управлінський, системно-синергетичний та гуманітарно-аксіологічний. Саме останній у наведеному переліку підхід вважаємо до певної міри недооціненим, втім – перспективним у контексті забезпечення стійкості національної освіти, зокрема в умовах соціально-економічної нестабільності та воєнного і повоєнного стану.

У фокусі гуманітарно-аксіологічного підходу такий спектр важливих питань, як-от: 1) збереження фундаментальних людських та громадянських цінностей – гідність, емпатія, академічна доброчесність, в освітньому середовищі в умовах екзистенційної загрози та дегуманізації; 2) забезпечення ментального здоров'я та людиноцентричності освітньої громади у кризових умовах війни та повоєння; 3) утвердження цінностей згуртованості, взаємної підтримки, довіри та турботи в освітній громаді як засад стійкості освітніх інституцій. За відповідного підходу цінності постають особливими детермінантами забезпечення стійкості національної системи освітньої системи, провідною роллю якої вбачаємо безперервну передачу й поширення гуманістичних і проукраїнських цінностей та знань, розвиток людського капіталу Української держави і формування когнітивної та практичної готовності суспільства адекватно реагувати на загрози і виклики сьогодення та майбутнього.

В основі відповідного бачення обґрунтоване нами розуміння поняття «ціннісні детермінанти» як чинника життя соціальних груп різних рівнів, що має формативно-конструктивне значення, визначає природу й обумовлює результат певних життєвих процесів. Наприклад, «ціннісними детермінантами євроінтеграції є базові цінності Європейського Союзу, що виступали і досі виступають чинником процесу модернізації європейського соціокультурного й економіко-політичного простору, а також є інструментом мотивації до дії у межах норм і приписів права ЄС» [2, с. 37].

Тезу про засадничий характер цінностей для стійкості освіти в умовах воєнного стану можливо аргументувати і в інший спосіб. Зокрема, група американських науковців на чолі з Ф. Норрісом наголошували, що поряд з економічним та соціальним капіталом стійкість суспільства заснована на таких явищах як інформація та комунікація, а також суспільна відповідальність (мовиться про

соціальну активність, вміння спільно вирішувати проблеми, гнучкість і креативність, колективну силу та повноваження, партнерство) [3]. Своєю чергою, українська дослідниця О. Резнікова, яка спеціалізується на проблематиці національної стійкості в умовах мінливого безпекового середовища, обґрунтувала систему критеріїв національної стійкості для соціальних груп різних рівнів, до яких віднесла: 1) критерії стійкості стану об'єкта – зокрема ідентичність, злагодженість і єдність, зв'язки між різними суспільними групами, довіра до влади; 2) критерії стійкості функціонування об'єкта – зокрема, ефективність управління, усвідомлення порядку дій у разі криз і готовність до реагування (кризові компетентності), спільні спроможності для протистояння загрозами і кризам (безпекові компетентності) [4].

Наголосимо, що сучасними науковими дослідженнями [5; 6] підтверджено, що описані американцями засади стійкості суспільства, а сформульовані О. Резніковою критерії національної стійкості для соціальних груп різних рівнів мають ціннісний вимір. Вказане, знову таки актуалізує залучення гуманітарно-аксіологічного підходу у контексті осмислення засад стійкості освіти, зокрема в умовах воєнного стану.

Суголосною з авторською позицією щодо методологічного значення гуманітарно-аксіологічного підходу є і позиція президента Національної академії педагогічних наук України В. Кременя, який працюючи над концепцією людиноцентризму у сучасному освітньому просторі стверджує про засадничий характер ціннісних принципів щодо перспектив подальшого розвитку людини. Вчений прямо наголошує, що потенціал людиноцентризму в освіті як нової антропологічної стратегії, полягає у формування мислячої, творчої особистості, а також у розвитку ціннісної сфери життя, адже «вона дозволяє досягати його помежові основи, що пов'язано з пізнанням таїни людини як мислячої істоти», що принципово важливо для напрацювання особистістю потенціалу протистояти деструктивним впливам [7, с. 5]. Відповідний потенціал індивідуального плану важливий для реальної здатності держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру.

У підсумку наголосимо, що гуманітарно-аксіологічний підхід має очевидний методологічний потенціал в плані напрацювання єдиних принципів та ціннісних установок як основи процесів і механізмів забезпечення стійкості національної освіти. Через усвідомлення та розуміння ціннісних засад стійкості освіти, зокрема в умовах соціально-економічної нестабільності та воєнного і повоєнного стану, проходить шлях до (1) формування знань і процедур щодо реагування на загрози і кризові ситуації, (2) напрацювання дієвих заходів щодо будь-яких загроз і кризових ситуацій, (3) забезпечення виживання та можливостей конструктивних трансформацій поряд із застосуванням інноваційних

рішень. Генералізацію ціннісних засад стійкості освіти потрактуємо як передумову забезпечення належного рівня готовності освітянської громади та освітніх інституцій до (1) реагування на надзвичайні та кризові ситуації, (2) налагодження ефективної взаємодії між усіма суб'єктами національної освітньої політики, зрештою, (3) консолідації освітньої спільноти та підвищення її статусу в українському суспільстві.

Література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 15.08.2026).
2. Матвійчук А. В., Смаль І. І. Ціннісні детермінанти євроінтеграційних процесів. *Гілея: науковий вісник*. 2025. Вип. 203-204. (№ 1-2). С. 34–41.
3. Norris F. H., Stevens S. P., Pfefferbaum B., Wyche K. F., Pfefferbaum R. L. Community Resilience as a Metaphor. Theory. Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*. 2008. № 41(1-2). Pp. 127–150.
4. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Київ: НІСД, 2022. 532 с.
5. Schwartz S. H., Cieciuch J., Vecchione M., Davidov E., Fischer R., Beierlein C., Ramos A., Verkasalo M., Lönnqvist J.-E., Demirutku K., Dirilen-Gumus O., Konty M. Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2012. № 103(4). Pp. 663–688.
6. Пелех Ю. В., Шліхта Г. О. Формування навичок 21-го століття як важливого елементу ціннісно-деонтологічних компетентностей майбутнього ІТ-фахівця. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*. 2023. Вип. 2 (106). С. 116–127.
7. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в системі сучасних цінностей: Доповідь на церемонії присвоєння титулу доктора Honoris Causa в Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської (м. Варшава, Польща), 24 травня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(1). С. 1–6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5126>